

בורר [א']

ננסה לבחון בשיעור זה את יסוד דין בורר. נראה שניתן להבין בשתי צורות עיקריות את דין בורר. הנפ"מ החדה ביותר בין שתי ההבנות היא המובאת באות א'. נקודות נוספות שעשויות להיות תלויות בחקירה זו, נמצאות באותיות הבאות.

- א. מלאכה שאינה צריכה לגופה? משנה שבת עג.; בעל המאור, שבת קו. (לז: באלפס) "וזהו ביאור הדבר... עיקר הוא לצורך גופן"; חידושי הרמב"ן, שבת קו. ד"ה כל המקלקלין פטורין, באמצע הדיבור "ואין אני אומר כן דמילה" (עמ' שנח, שורה 4 מלמטה, במהדורת הרב הרש"ר) עד "כולן דומות למילה" (ובהמשך "ואפילו בחובל ומבעיר... וכן הבערה לאפר צריך לגופה היא"). בה"ל, ש"ט ג, ד"ה לאכול מיד (עד "הוי משאצ"ל עכ"ל". את המשך הבה"ל נראה באות ה').
- ב. שיעור – רמב"ם שבת, פ"ח ה"א; פירוש קדמון ממצרים על הרמב"ם שם במהדורת פרנקל, פ"ח ה"ד, "המשמר... שיצאו שמריו כגרוגרת"; מנחת חינוך מצוה ל"ב, מוסך השבת, אות ו' (זורה) ס"ק ד' "והנה במלאכה זו... צריך להיות כגרוגרת" (ועיין עוד בכך, בירושלמי המובא באות הבאה).
- ג. לא ברר הכל - ירושלמי, שבת פ"ה ה"ז "והבורר אמר רבי יודן... כרגרוגרת ובירר חייב".
- ד. בורר אוכל עם פסולת – ט"ז ש"ט ס"ק יג; מ"ב ש"ט ס"ק סא; חזו"א או"ח, סימן נ"ג מתחילת הסימן עד "שאסרוהו להוציא הזבוב לבד" (מצ"ב); חזו"א סימן נ"ד ס"ק ג מ"וב"מ שם פשיט" (מצ"ב).
- ה. שני מיני אוכלים – שבת עד. "ת"ר היו לפניו... ואם בירר חייב חטאת"; רש"י שם "היו לפניו" (לפני ד"ה ולא יברור); תוס' ד"ה היו לפניו [ירושלמי, שבת פ"ז ה"ב "בירר אוכלים... פטור"]; שו"ע ש"ט, ג; בה"ל ד"ה ומניח השני, וד"ה לאכול מיד.
- ו. מיון – פמ"ג, מש"ז, ש"ט ס"ק ב מ"ודע דרש"י לא גרס... לא ב' מיני אוכלין"; בה"ל ש"ט ג' ד"ה ה"ו.
- ז. דיון מקיף בנושא: אגלי טל, זורה, א'.

המאור הקטן מסכת שבת דף לו עמוד ב

וזהו ביאור הדבר כל שלשים ותשע מלאכות שהיו כנגדן במשכן כולן היה בהם צורך לגופן חוץ מן הזורה והבורר שהוא זורה המוץ מן הגורן ובורר הצרורות מן הכרי וזה הוא עיקר מלאכתן לדחות המוץ והצרורות וכן חייב עליהן ועל כל תולדה שלהן אבל שאר המלאכות עיקר הוא לצורך גופן

חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף קו עמוד א

ואין אני אומר כן דמילה ודאי מלאכה הצריכה לגופה היא שהוא צריך שיהא אדם זה מהול, ומה דומה לזה הנוטל צפרניו בכלי וכן שפמו (צ"ד ב') שהוא חייב משום תולדה דגוזז ואף על פי שאינו צריך לגוף הצפרנים והשיער מלאכה הצריכה לגופה נקראת, וכן הזורה והבורר ומאן דשקיל איקופי מגלימא (ע"ה ב') כולן דומות למילה...

ואפילו חובל ומבעיר והיינו נוטל קוצו וחובל בעצמו ומקלקל [נ"א דמקלקל] גמור וא"צ לכלום היינו מלאכה שאינה צריכה לגופה ופטור עליה, ומשום הכי בעי ר"ש חובל וצריך לכלבו מבעיר וצריך לאפרו כדי שתהא מלאכה הצריכה לגופה לא משום דבעי שום תיקון, וה"ק ליה רבי יוחנן חובל ומבעיר אינה משנה שיתחייב בדרך מקלקל מפני שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ופטור עליה ואם תמצי לומר משנה חובל בצריך לכלבו ומבעיר בצריך לאפרו, וא"ת והרי אף על פי כן מלאכה שא"צ לגופה היא דומיא דחופר גומא ואין צריך אלא לעפרה, לא תטעה בזה שהחבלה בכאן היא הדם עצמו שהוא צריך לו וכבר דמיתי זה לגוזז ונוטל שער וצפרניו בין לתקן גופו ולייפות עצמו בין לצורך השער והגיזה כולן מלאכה הצריכה לגופה היא מפני שהכל דבר אחד והנטילה היא עצמה המלאכה, משא"כ בחופר גומא שהבנין בקרקע הוא והוא הנקרא מלאכה וכן הבערה לאפר צריך לגופה הוא.

ביאור הלכה סימן שיט סעיף ג

לאכול מיד - הנה בספר ישועות יעקב הקשה בעיקר מלאכת בורר אפילו בורר פסולת מתוך אוכל אמאי חייב הרי הוא מלאכה שאין צריך לגופה דהרי אינו צריך להפסולת כלל אלא שבוררו כדי לדחות הנזק מעליו והרי הוא כמוצא את המת לקבורו ותירץ דענין מלאכת בורר הוא שהפסולת אינו ראוי לאכילה וגם האוכל אין ראוי כ"כ לאכילה עם הפסולת שבתוכו גלל כן הוא מפריד הפסולת מן האוכל וא"כ המלאכה אינה נקראת על ברירת הפסולת רק דמתקן האוכל שיהיה ראוי לאכילה וזהו מלאכה הצריכה לגוף האוכל דמשוי ליה אוכל גמור ולפ"ז דוקא פסולת מתוך אוכל דאין ראוי לאכילה כלל מתחלה ומשוי ליה אוכל ע"י הברירה הזאת אבל בשני מיני אוכלין כשמפריד האוכל השני מחמת שאינו רוצה לאכלו משוב משאצ"ל כיון דאוכל זה שרוצה לאכול כעת ראוי לאכילה אף אם לא נפרד האוכל השני ופרידתו הוא רק מחמת שכעת אין נפשו חשקה בו הוי משאצ"ל עכ"ל

רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה יא

הזורה או הבורר כגרוגרת חייב, והמחבץ הרי הוא תולדת בורר, וכן הבורר שמרים מתוך המשקין הרי זה תולדת בורר או תולדת מרקד וחייב, שהזורה והבורר והמרקד דומין עניניהם זה לזה, ומפני מה מנו אותן בשלשה מפני שכל מלאכה שהיתה במשכן מונין אותה בפני עצמה.

מנחת חינוך מצוה לב

והנה במלאכה זו וגם בבורר ומרקד כ' הר"מ שיעור כגרוגרת ולא נתבאר שם אם די שיש בין הכל האוכל והפסולת כגרוגרת או אפשר צריך שישאר אחר הוצאת הפסולת כגרוגרת וכן מסתבר כיון דבאוכלין הוי חשוב כגרוגרת א"כ האוכל בעצמו צ"ל כגרוגרת. והנה במש"ל לענין דש בתולש או מפרק מקליפתו החיצונה ע' תוס' ביצה די"ג ע"ב ד"ה ואם קלף כ' די"ל התם מיירי לתלוש מן השבלים שהוא מפרק וזה תולדה דדש והכא מיירי שכבר נתלשו מן השבלים אבל עוד הם בקליפתן החיצונה לכך שרי עכ"ל חזינן

בדבריהם דתולש הו"ל דש ולא בתלוש ובאמת אף בתלוש הוי כמו כותש וראיתי בס' מג"א שעמד בזה וע"ש שמחלק ובעזה"י עוד יבואר בזה:

ט"ז אורח חיים סימן שיט ס"ק יג

(יג) (פמ"ג) ע"י מפה כו'. - עמ"ש מזה בס' ש"כ ס"א מענין מציצת פירות ועמ"ש בס' תק"ו דלהראב"ד יש איסור כשנופלים זבובים לכוס שלא יוציא הזבובים לבדן מן הכוס דהו"ל כבורר פסולת אלא יקח מן המשקה קצת עמהם וע"ש:

משנה ברורה סימן שיט ס"ק סא

(סא) אלא במתקן וכו' - וע"כ כשנופל זבוב או ד"א במאכל ומשקה לא יסיר הזבוב בין ביד בין בכלי דהוי בורר פסולת מאוכל אלא יקח קצת גם מהמאכל או המשקה עמו ויזרוק:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיט סעיף ג

היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח (השני כדי) לאכול מיד. הגה: ושני מיני דגים מיקרי שני מיני אוכלים ואסור לברור א' מחבירו אלא בידו, כדי לאכלן מיד, אף על פי שהחתיכות גדולות וכל אחת נכרת בפני עצמה. אבל כל שהוא מין א', אף על פי שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות, לא מיקרי ברירה. ואפילו היו שני מינים ובורר משניהם ביחד הגדולות מתוך הקטנות או להיפך, שרי הואיל ואינו בורר מין אחד מתוך חבירו (תרומת הדשן סי' נ"ז). ואם בירר והניח לאחר זמן אפי' לבו ביום, כגון שבירר שחרית לאכול בין הערבים, חייב.

ביאור הלכה סימן שיט סעיף ג

* ומניח השני כדי וכו' - עיין במ"ב והנה לשון המחבר מועתק מהרמב"ם פ"ח מה"ש הלכה י"ג והם כפשטן ומניח לאחרים או לעצמו והרב מוסיף תיבת השני כדי ושינה כונת המחבר והר"מ ז"ל להודיע לנו דאותו שאינו רוצה עתה הוא כפסולת וצריך לברור אותו שרוצה לאכול דוקא וכמ"ש התה"ד [פמ"ג] ואם דעת הרמב"ם הוא ג"כ כהרמ"א לא ברירא דיש גדולים שאינם סוברין כן עיין בספר מא"מ שהביא בשם הר"ר דוד עראמה בפירושו להרמב"ם שכתב דבשני מיני אוכלים אף על פי שלא אכל מה שבירר אלא מה שהיה בורר בידו הניחו לבו ביום או למחרת ואכל המין הנשאר שרי דלא אסרינן זה אלא בבורר פסולת גמור מתוך אוכל משא"כ הכא דהוי ב' מיני אוכלים וכל שבורר כדי לאכול לאלתר שרי עכ"ל המא"מ וכ"כ ג"כ בספר מגלת ספר לדעת הרמב"ם אמנם למעשה אין לזוז מדברי התה"ד והרמ"א שמקורן הוא מדברי הרא"ש [ודברי התוספות בד"ה היו וכו' שכתבו שבורר אותו שאינו חפץ וכו' יש להסתפק אי כונתם בלאלתר או אפילו בלאחר זמן ופליגי אדעת הרמב"ם והסמ"ג ויתר הפוסקים דס"ל דפסולת מתוך אוכל לאלתר חייב] ונוגע בענין איסור דאורייתא:

ביאור הלכה סימן שיט סעיף ג

* לאכול מיד - הנה בספר ישועות יעקב הקשה בעיקר מלאכת בורר אפילו בורר פסולת מתוך אוכל אמאי חייב הרי הוא מלאכה שאין צריך לגופה דהרי אינו צריך להפסולת כלל אלא שבוררו כדי לדחות הנזק מעליו

והרי הוא כמוצא את המת לקוברו ותירץ דענין מלאכת בורר הוא שהפסולת אינו ראוי לאכילה וגם האוכל אין ראוי כ"כ לאכילה עם הפסולת שבתוכו גלל כן הוא מפריד הפסולת מן האוכל וא"כ המלאכה אינה נקראת על ברירת הפסולת רק דמתקן האוכל שיהיה ראוי לאכילה וזהו מלאכה הצריכה לגוף האוכל דמשוי ליה אוכל גמור ולפ"ז דוקא פסולת מתוך אוכל דאין ראוי לאכילה כלל מתחלה ומשוי ליה אוכל ע"י הברירה הזאת אבל בשני מיני אוכלין כשמפריד האוכל השני מחמת שאינו רוצה לאכלו חשוב משאצ"ל כיון דאוכל זה שרוצה לאכול כעת ראוי לאכילה אף אם לא נפרד האוכל השני ופרידתו הוא רק מחמת שכעת אין נפשו חשקה בו הוי משאצ"ל עכ"ל וא"כ לפי דבריו יהיו דברי הרמב"ם הנזכר בשו"ע ס"א לשיטתו דמלאכה שאצ"ל חייב אבל לדין דפסקין דמלאכה שאצ"ל פטור לא יהיה חייב לפ"ז בבורר אותו שאין חפץ לאכול אפילו בכלי ורק אם בורר אותו שחפץ לאכול לאלתר ובכלי או בידו ולאחר זמן וקשה דלפי דבריו אמאי העתיק הרא"ש [ותיר הפוסקים] דס"ל דמשאצ"ל פטור את הדין דאותו שאינו חפץ לאכול מקרי פסולת וא"א לומר דלהקל העתיק זה כמו שמוכח בדבריו שם וע"כ צ"ל דס"ל דגם בשני מיני אוכלים המעורבים מתיפה כל מין ע"י ברירת חברו ממנו וע"כ מיקרי מלאכה הצריכה לגופה רק כ"ז לא שייך כ"א כשהמינין מעורבין יחד כל מין בחבירו ונתקן המין ע"י ברירת חברו ממנו משא"כ כשמונה בקערה מין אחד על מין שלמטה ממנו ומסלק להמין שלמעלה כדי להגיע למין שלמטה ממנו לא שייך בזה תיקון שיהא נקרא מלאכה שצריכה לגופה ויותר נראה דאפילו איסור דרבנן לא שייך בזה וגם אפילו למ"ד משאצ"ל חייב ג"כ יהיה מותר בזה וכדמשמע לשון הרמב"ם והשו"ע דקאמר היו לפניו וכו' מעורבים משמע אבל אינן מעורבים לא שייך שם בורר במה שמסלק מין אחד מחבירו ואפילו אם תרצה לדחוק ולומר דבמה שאינו מסודר כל מין בפ"ע הוא בכלל מעורבין ושייך בזה שם ברירה מ"מ נראה דאין להחמיר בזה רק כשמסלקו מלמעלה ודעתו בברירתו כדי להניחו לאח"ז דאז אם הוא בכלל ברירה נוכל לומר דמקרי מלאכה וגם מלאכה הצריכה לגופה כיון דבהסרתו מכינו אלאח"כ לא שנא אם מכינו על יום זה או על יום אחר אבל אם אינו חושב אודותו כלל רק שרוצה להסירו כדי להגיע למין שלמטה ממנו זה לא הוי בכלל בורר כלל ודומיא דמה שפסק השו"ע לעיל בסימן שט"ז ס"ז לענין צידת נחש דאם מתעסק שלא ישכנו מותר והוא אפילו להרמב"ם דס"ל דמשאצ"ל חייב וכמו שכתבו המפרשים הטעם כיון שאינו רוצה בעצם הצידה רק כדי להפרידו מעליו לא הוי בכלל מלאכה דאורייתא וה"נ בעניננו שרוצה לסלקו רק כדי להגיע למין שלמטה ממנו ולענין פסולת מתוך אוכל שאני שמתיפה האוכל ע"י ברירתו משא"כ בזה שאינו מתיפה המין שלמטה ע"י ורק משום עצם הברירה שבורר כל מין מחבירו וזה לא שייך בזה וכמו שכתבנו ראייה מצידת נחש ואף דשם יש כמה פוסקים דפליגי שם אהרמב"ם וס"ל דעיקר הטעם הוא משום דמשאצ"ל פטור א"כ בעניננו ג"כ נאמר כן דהיא עכ"פ מלאכה שאצ"ל כיון שאינו מתיפה המין שלמטה ע"י ואינו רוצה ג"כ בברירת המין שלמעלה בעצם רק כדי לסלקו ולהגיע למין שלמטה ממנו ואף דשם יש עכ"פ איסור מדרבנן ורק משום דבמקום הזיקא לא גזרו התירו מ"מ נראה דבעניננו אין להחמיר בזה דהתה"ד גופא מצדד מתחלה להקל אפילו כשנתערבו יחד היטב והוא רוצה לבררו כדי להניחו לאחר זמן ומשום דלא שייך שם בורר היכא דכל מין ניכר בפ"ע ולא החמיר בזה לבסוף רק מטעם חשש חיוב ע"ש וכיון דבררנו בעניננו דלית בזה חיובא בכל גווני נראה דאין להחמיר בדבר :

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן שיט ס"ק ב

דע, דרש"י [שבת עד, א ד"ה הין] לא גרס "שני" מיני בברייתא, ובמחלוקת רב ירמיה ורב אשי [שבת שם] משמע דגרס, וצריך טעם. ולכאורה שני מיני אוכלין אחד לאלתר ואחד לאחר זמן אסור לברור מה שלאחר

זמן, הא שניהם לאחר זמן שרי, דהי אוכל והי פסולת. ומה שכתב המחבר בסעיף ג' והוא לשון הר"מ ז"ל [שבת ח, יג] בירר להניח לאחר זמן חייב, יש לומר הכי פירושו, אם בירר והניח אותו שאין חפץ לאכול עתה חייב. ואם שאין הלשון משמע כן, יש לומר שמניח לאחר זמן והשני אין רוצה לאכול היום כי אם למחר, או כלל לא, וודאי כפסולת יחשב. וזהו שכתבו התוספות שם ד"ה היו, דאותו שאין רוצה לאכול, והשמיטו תיבת "עתה", וברא"ש [שם פ"ז סימן ד] יש, אלא לפרש ביאור הברייתא היטב ולבו ביום לא יברור, והשני אין רוצה בו כלל. או דאי גרס שני מיני אוכלין יש לפרש ברייתא בפשיטות בורר ואוכל בורר ומניח כהדדי, ר"ל בורר מין אחד לעצמו ומין השני לאורחים, וליכא כאן ברירה כלל, דהי אוכל והי פסולת, ואפשר בכהאי גוונא אף ששונא מין השני כיון דמסובין אחרים כולהי אוכלא הוה, ולא יברור מין אחד (הניח) [ומניח] השני, ואם בירר כו', לכן לא גרס רש"י כן. וצ"ע לדינא. גם שני מיני אוכלין ורוצה לאכול שתייהן באותה סעודה בנפה מהו, דאפשר אוכל מפסולת בנפה חייב לאלתר, לא שני מיני אוכלין.

ביאור הלכה סימן שיט סעיף ג

* היו לפניו וכו' - הנה הפמ"ג מסתפק דאם בירר מין אחד מחבירו ודעתו להניח שניהם אלאחר זמן אם שייך בזה ברירה דהי אוכל והי פסולת ע"ש ולענ"ד נראה פשוט מלשון הרמב"ם דס"ל דהברירה מה שבורר מין אחד מחבירו ועי"ז הוא כל מין בפ"ע זהו עצם המלאכה אלא דאם דעתו לאכול תיכף והוא בידו הוי דרך מאכל וא"כ ק"ו הדבר ומה היכא שהניח מין אחד על מקומו שייך שם ברירה וכ"ש בזה שלקח כל מין ומין וברירו לעצמו דחייב והנה הפמ"ג במ"ז סק"ב אהא דאיתא שם דשרי לסנגן החלמון מן החלבון ע"י מסנת [שהוא דומה לנפה וכברה] אף דמקרי ב' מינים והטעם משום דאין מסנגן החלמון כדי לאכול כ"א ליפות מראה החרדל ומזה הוכיח שם דה"ה דמותר לברור שני מיני אוכלים אחד מחבירו אף ע"י נפה וכברה היכא דאין רוצה לאכלם עתה ולענ"ד לא דמי כלל דהתם תרוייהו אינם עומדים לאכילה לעולם דהחלבון נתערב בפסולת החרדל ואין רוצה לאכלה והחלמון יורד למטה לגוון ולא לאכילה ולפיכך אין שייך ע"ז שם בורר שאין מתקנם ע"י ברירתו לאכילה לעולם אבל כשבורר שני מיני אוכלים כ"א מחבירו כדי לאכול כל מין בפני עצמו לאחר זמן הרי שפיר מתקן שניהם ע"י ברירתו ובורר גמור הוא וכמו שכתבנו:

חזו"א

ובמ"ב ק"ס פשיט לי' קאם יא מעט צער על העצם אין צוה משום צורר ולא התפרש מקורו, דנהי דאם יא עליו צער קדעתו על הצער ונוטלו לאוכלו העצם בטל לגבי צער והו"ל כנוטל חתיכה מן הקערה, אבל בזמן שנוטל העצם כדי לברר את הצער מן העצמות, אף ק"ס על העצם מעט צער, כיוון שאין דעתו על הצער אלא לברר הקערה, ודאי ק"ס ברירה עלי' ולא עדיק העצם מצ' מיני אוכל דחשיב צורר כשבורר מין אחד מחבירו...

חזו"א סימן נג

ט"ז סי' ש"ע ס"ק י"ג כהז' דכשנוטל צורר או ד"ל צטום לא יזילא לנדן אלא יקח קאח מן המשקה עמהם, וצט"ע שם סק"א כי צטום מהרי"ל שנותן להסיר הארעה מן הכוס דדבר שצ"ק צורר ועומד הוא וכן נותר למשחיל צייתא מחלצה וכי צמ"צ דכן הסכים צמ"ח אבל יש להחמיר בהע"ז והנה הא דהחיר ה"י"ז צנקה קאח מן המשקה עמה ל"ע, ולכאזרח צכל צורר פסולת מתוך אוכל אף אם יקח קאח מן האוכל עם הפסולת אסור כל שדעתו על האוכל כשאר שוכח צורר אלא שאינו הש נדקדק שלא יעלה מעט מן האוכל עם הפסולת, וה"י הרי פשוטו מוכיחה עליו שאין טינה לחלק המשקה ל"ב בליס אלא דעתו לנקות את הכוס מן הצורר וצמ"ח ערשה מלאכתו צמ"ח שלוקח קאח מן המשקה ודא"כ כל כוונתו צוה מפני שאסורו להזילא הצורר לבר, וגרסה דודאי סברה מהרי"ל אמת דכל שצ"ק ועומד צמ"ע אינו צכל צורר ואין צורר אלא דבר המעורב וע"י ברירה מתחדשה זרעתו לצרורה ונקיה, וכדבר מצואר צבא דאמרו שבת קל"ע צ' והוצא צמ"ע לעיל סעי' י"ד דחומר לשפיה הי"ז מן הבלי ולבניה השמרים אבל צרי

